

Ігор Карівець

Національний університет «Львівська політехніка»

**БУТТЯ І СТАНОВЛЕННЯ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКІЙ¹
АНТРОПОЛОГІЇ СЬОРЕНА К'ЄРКЕГОРА**

Ihor Karivets'

National University «Lviv Polytechnika»

**BEING AND BECOMING IN THE KIERKEGAARD'S
EXISTENTIAL ANTHROPOLOGY**

In this paper the relation between being and becoming is analyzed and the Kierkegaard's existential method is considered. Also the three stages of existence are described as the evolution of a human being. This evolution means gradual creation of true selfhood due to decisive choices and actions. The author stresses that Kierkegaard's existential anthropology is a version of the dialectical religious existentialism. A human being is paradoxical and her or his conflicts cannot be resolved by rational way. Existence has its own logic, which differs from the dialectical logic of Hegel's absolute idea or spirit. This logic is paradoxical and needs other laws, i.e. the laws of love, faith and repetition. Repetition is essential for religious experience, because it teaches to be humble. An individual's humility means that he/she is not disturbed by any superfluous things and he/she does not pursue them. Such humble individual remains quiet in any situations. The author proves that Kierkegaard is one of the philosophers of Modern Time, who struggles against speculative and objective thinking, which depersonalizes a human being; a human's being is totally subjective and on higher level it is a passion of faith.

¹ У даній статті розрізняються значення термінів «екзистенційний», «екзистенціальний» та «екзистенціалістський». Екзистенційний пов'язаний безпосередньо з екзистенцією, тобто цей термін описує певні ознаки людського способу буття у світі, те, що належить до екзистенції і є невіддільним від неї. Екзистенціальний – це термін, значення якого пов'язане з напрямком антропологічної філософії ХХ ст. екзистенціалізмом, засновником якого вважається С. К'єркегор. Тому, коли кажемо «екзистенціальний», то маємо на увазі характерні риси осмислення екзистенції в екзистенціалізмі. І, нарешті, термін «екзистенціалістський» описує авторське розуміння екзистенціальної антропології С. К'єркегора, яке представлено в даній статті.

Keywords: becoming, being, existence, existential dialectic, choice, paradox of faith, stages of existence.

Повторення і становлення: три стадії екзистенції

С. К'єркегор вважає, що той, хто прагне повторення, той дозрів духовно. «Він не ганяється, як дитина за метеликами, не стає навшпиньки, щоб подивитися на чудеса світу, – він їх знає! – але і не сидить по-старечому у кріслі, ні, він спокійно йде своїм шляхом, радіючи повторенню» [Керкегор, 1997: с. 9]. Повсякдення як повторення має сакрально-релігійний зміст. Як зазначає С.К'єркегор: «Коли людина приймає повторення..., вона здійснює трансцендентний, релігійний рух, підходячи до меж чудесного. Вічність – це істинне повторення» [Керкегор, 1997: с.75].

Процес творення Я описаний трьома стадіями. На першій, естетичній стадії, повторення набуває комічного та наївного змісту. Естетичне задоволення, яке повторюється, не є справжнім повторенням, а простим відтворенням задоволення. Той, хто ганяється за естетичними задоволеннями та прагне їхнього повторення, є ворогом справжнього повторення. Естет не ставить питання про можливість повторення; для нього важливо навчитися мистецтву урізноманітнення та вибору задоволень. Естет не має поняття про вибір та відповідальність за вибір, тому його Я перебуває у зародковому стані, відповідно – і самосвідомість.

На другому щаблі – етичному – повторення є постійністю та тривалістю вибору, завдяки якому Я конститує себе, повертаючись до самого себе, щоб утвердитися у своїй моральній ідентичності [John D. Caputo, 1987: p.30]. Але цього замало, бо етик покладається на своє Я, на свою мораль та етичні принципи. Етик перебуває в ілюзії, що важливі лише етичні принципи, особливо принцип відповідальності за свій вибір. Але етик забуває, що відповідальність є відповідальністю не перед собою, а перед Богом. Тому етик не перебуває у відношенні до Бога, а лише до самого себе, до свого Я. Етик вважає, що для того, аби бути самим собою, достатньо мати добрі наміри, які роблять його цілісною особистістю із духовною самістю. Він гадає, що урівноважив в собі естетичне та етичне і, таким чином, досягнув гармонії зі світом, іншими людьми та самим

собою; думає, що приборкав «тваринні інстинкти» і став вільним від помилок. На етичному рівні екзистенції людина покладається на саму себе. Тому «етика потерпає від ілюзії, що повторення залежить від її сили» [John D. Caputo, 1987: р. 31]. Справжнє повторення є трансцендентним і можливе на релігійному щаблі екзистенції. Його найвищою чеснотою є чеснота абсурду, коли всі раціональні та моральні ресурси вичерпані. «Тоді індивід віддає все і чекає на бурю» [John D. Caputo, 1987: р. 31]. Справжнє повторення можливе лише тоді, коли все втрачено, а боротьбу припинено. Найбільшою втратою є втрата душі. Тому один із законів релігійного повторення твердить, що «коли людина втрачає свою душу, вона не може повернути її назад, вона нічого сама не може зробити» [John D. Caputo, 1987: р. 32].

С.К'єркегор наводить приклади Йова та Авраама. Вони не пізнали абсолютного парадоксу повторення. Їхнє повторення мало приземлений сенс: Йову було повернено його майно, багатство, а Аврааму – сина Ісаака. Абсолютне повторення не повертає земних речей. «Повторення є законом внутрішнього життя людини, яке не відновлює її попереднього статусу» [John D. Caputo, 1987: р. 32]. Під час абсолютного повторення зовнішня втрата стає внутрішнім набуттям; для абсолютного повторення все скінченне не має жодного значення. Абсолютне повторення настає тоді, коли індивід втрачає все зовнішнє, щоб увійти у божественну відсутність, чорну ніч, страх та трепет [John D. Caputo, 1987: р. 32].

Таким чином, індивід опиняється перед безоднею і покладається лише на волю Бога, який є справжнім вчителем повторення. Справжнє, абсолютне, повторення є переходом від «гріха» до спокути, найглибшого покаяння, яке лише може бути. Рух в потоці повсякдення є тоді справжнім, коли він стає повторенням, яке стає можливим завдяки вічності. Після глибокого покаяння приходить смирення.

Релігійна людина – це проста, смиренна й мирна людина. Смирення приносить внутрішній мир та простоту у взаєминах із людьми та природою. Назовні смиренність виражається як мир. Смиренна людина нікого не засуджує, не гнівається, не пліткує, не хитрує. Така людина є автентичною.

Екзистенційний метод, або шлях екзистенції

«Природна людина» не розвинута етично, тому вона байдужа до з'ясування смислу власного життя. Такі люди задовольняються чуттєвою даністю і вони складають більшість суспільства. Цей тип людей С.К'єркегор називає «естетиками». Естетик не «потривожений» своїм існуванням, тому він іще не усвідомлює себе екзистенцією; він іще не «стурбований» пошуком смислу власного існування. Стурбованість пошуком смислу власного існування є ознакою пробудження екзистенції. Естетик живе безпосереднім теперішнім; його гасло: «Живи одним днем!». Він проживає у наявній даності виключно чуттєво, прагнучи лише насолод. Увесь інтерес естетика до життя лежить у фізичній площині безпосередньо даного життя, тобто повсякдення; все його мислення обертається навколо того, як досягнути неперервної насолоди у цьому, фізичному, тілесному житті.

Як естетик стає етиком? Завдяки переходу з одного щабля на інший. Цей перехід здійснюється шляхом вибору між естетичним і етичним способом життя. Акт вибору способу життя постає у вигляді дилеми «або-або»: або я вибираю і живу естетично, або я вибираю і живу етично. Таким чином, «або-або» не є вибором добра чи зла, а є актом вибору, в якому «одночасно добро і зло або відкидають, або вибирають» [К'єркегор, 1994: с.242]. Тому надзвичайно важливо зважитися на вибір, бо саме під час вибору можна говорити не про вибір певної протилежності, а про сам справжній акт вибору «або-або» – «це точка, з якої повинна розпочинатися самостійність людини; тут завершується роль помічника-провідника» [К'єркегор, 1994: с.251]. Абсолютний вибір – це вибір етика; цей вибір обґрунтовує етичне начало і релятивізує естетичне начало життя. У етика також є естетичне життя, але воно не є важливим для нього, як для естетика; естетик ж – етично індиферентний. Його мета – це отримання насолод від життя. Але естетик не може постійно отримувати насолод; у нього з'являються певні проблеми, як матеріальні, так і душевні. Зрештою, естетик досягає стану меланхолії, який С. К'єркегор називає «істерією духу» [К'єркегор, 1994: с.266]. «У житті кожної людина рано чи пізно настає мить, коли безпосередність

(повсякденне життя естетика, котре проходить у пошуках насолод – курсив наш), так би мовити, втрачає своє основне життєве значення, і дух намагається проявити себе у вищій формі свідомого буття» [Кьєркегор, 1994: с. 266]. Якщо цей перехід від несвідомого, чуттєвого життя у безпосередності до свідомого, вищого буття, затягується, то людина стає меланхоліком. Саме брак волі і є «гріхом» меланхолії. Меланхолік не знає, чого він хоче і чого не хоче. Доки такий стан триватиме, доти триватиме стан невизначеності, який розкладає індивіда, перетворює його на «живого мерця»; увесь естетичний спосіб життя – це виявлення відчай. Естетик може не усвідомлювати або усвідомлювати відчай; якщо ж він усвідомлює відчай, то це є вимогою до переходу до етичного способу життя – до вищого стану свідомості [Кьєркегор, 1994: с. 271]. Відчай є знаком готовності перейти на інший щабель екзистенції. Той, хто наважується на відчай, наважується і на вибір «пізнання самого себе як людини, іншими словами, пізнання свідомості свого вічного значення» [Кьєркегор, 1994: с. 295]. Але, що вибирає людина у момент вибору? Ні більше, ні менше – саму себе як абсолют: «Що ж я вибираю? Я вибираю абсолют. Що таке абсолют? Це я сам, у своєму вічному значенні людини; ніщо інше не може бути абсолютним предметом вибору» [Кьєркегор, 1994: с. 296]. «Вибір зроблено, людина віднайшла саму себе, тобто стала свідомою, вільною особистістю, якій відкривається абсолютне розрізнення – або пізнання – добра і зла» [Кьєркегор, 1994: С. 305-306].

Проте етичний щабель екзистенції не є достатнім для того, щоб екзистенція досягнула своєї остаточної реалізації у повсякденному житті. Тому С.К'єркегор вводить третій щабель, а саме: релігійний. Якщо екзистенція здійснює *перехід* від естетичного до етичного щабля, то щоб *бути релігійним* необхідно здійснити *стрибок в парадокс*. Релігійна віра скасовує усталені норми та звичаї, які покладаються в етично-моральну систему того чи іншого суспільства. Якщо естетичний рівень – це рівень існування емпіричного Я, котре покладає в основу свого життя насолоду та задоволення; якщо етичний рівень – це рівень трансцендентального Я, котре покладає в основу свого життя морально-етичні норми та закони, виконання обов'язків, то релігійне Я – це абсолютне Я, котре

перебуває в абсолютному відношенні до Бога. Підготовкою до стрибка є «нескінченне самозречення», яке передує вірі, тому «хто не здійснив цього руху, той немає віри, бо лише у нескінченному самозреченні я стаю ясним для самого себе у моїй вічній значущості, і лише тоді може йтися про те, щоб досягнути безпосереднє існування силою віри» [Кьєркегор, 1993: с.46]. Така віра не є простим хвилюванням серця чи емоційним станом. Справжня віра – це парадокс наявного існування [Кьєркегор, 1993: с.46], згідно з яким «одиничний індивід в якості одиничного перебуває в абсолютному відношенні до абсолюту» [Кьєркегор, 1993: с.55].

Висновки

Екзистенціальний пафос релігійної філософії С. К'єркегора полягає у тому, щоб надати релігії життєвого, конкретного виміру. Релігійне *буття* – це буття індивідуалізоване, в якому індивід знімає із себе усі маски і припиняє вдавати; він готовий на все заради Бога. Критикуючи масове християнство, виявляючи його облудність і поверховість, данський мислитель розгортає перед нами непростий шлях до Бога і цей шлях пов'язаний з еволюцією конкретної екзистенції – конкретної суб'єктивності. С.К'єркегор чи не перший мислитель Нового часу, який виступив проти спекулятивного, «об'єктивного» мислення, яке обезособлює людину. Він пропонує мислити, будучи закоріненим у власну екзистенцію; пропонує повернення до себе, яке неможливе без віддання себе у руки «живого Бога», який спопеляє все «надто людське»: корупцію, брехню, підлабузництво, потурання собі, жалість до себе, вдавання, пристосування, хитрість тощо.

ДЖЕРЕЛА

Кьєркегор С. Повторение/ Пер. П. Г. Ганзена, сверенный с оригиналом, исправленный, дополненный и прокомментированный Д. А. Лунгиной. – М.: Издательство «Лабиринт», 1997. – 160 с.

Кьєркегор С. Страх и трепет: Пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – 383 с. – (Б-ка этич. мысли)

Кьєркегор С. Наслаждение и долг: пер. с дат. Петра Ганзена. – Киев: AirLand, 1994. – 504 с.

John D. Caputo. Radical Hermeneutics. Repetition, Deconstruction, and the Hermeneutic Project. Indiana University Press, 1987, 324 p.